

Király László

A 70 éves Csíky Boldizsár köszöntése

Csíky Boldizsár 1990-ben vehette át a Bartók-Pásztory-díjat Budapesten. Aki még nem találkozott nevével, az előző mondatból kitalálhatta, hogy muzsikusról van szó. A határon túli magyar zeneszerzés egyik legjelentősebb alakjáról, aki számos kompozíciójával máris beírta nevét a magyar zene történetébe.

„Anyaországi nemzedékétársaival ellentétben, Csíky Boldizsár nevét nem olvashatta a magyarországi közönség Földes Imre *Harmincasok* című kötetének lapjain. Kimaradt Kroó György seregszemléiből is.* Pedig 1969-ben, a Földes kötet megjelenésének idején, Csíky már a romániai magyar zeneszerzés egyik sikeres, saját stílust kialakítani tudó képviselőjének számított.” - írja Németh G. István a zeneszerzőről szóló monográfiájában. (Mágus Kiadó, 2003) Nos, a ténynek, hogy a zeneszerző nevével a magyar közönség, sőt a szakma is csak meglehetősen későn találkozhatott, a Trianon következtében kialakult torz kelet-európai helyzet az oka. S ezt a helyzetet a kommunista rendszer igyekezett leplezni. („Itt is élnek

magyar származású emberek” - mondta Kádár János egy erdélyi látogatása során. No comment...) Csíky Boldizsár Marosvásárhely szülőtte, s a mai napig ott él és tevékenykedik. Szerencsés embernek mondhatja magát, mivel a lélektan szerint a szülőföld sugárzása, a gyökök megtartó ereje hihetetlen energiátöbbletbe juttatja azt, aki megteheti, hogy ott folytassa munkálkodását, ahol megszületett. Nem szeretnék sablonos születésnap köszöntést írni róla, ezért eltekintek az életrajzi adatok felsorolásától. Akit érdekel a zeneszerző életútja, sok mindent megtudhat Németh G. István füzetkéjéből. Annyit azért idézek e tanulmányból, hogy Csíky Boldizsár nagyanyjának emlékkönyvébe Móricz Zsigmond és Kosztolányi Dezső is beírta a nevét. A komponista első zongoratanárnője pedig Tróznerné Erkel Sarolta, Erkel Ferenc dédunokája volt... Ezek után nem csodálkozhat a nyájas olvasó azon a tényen, hogy engem - Kósa György szavait idézve - „elfogott a zenetörténeti szent borzongás”, amikor 2002-ben Csíky Boldizsárral együtt vehettem át az Erkel-díjat az Iparművészeti Múzeum aulájában. Bár ez a „szent borzongás” nem a fentebb leírt tényeknek szólt, hiszen azokról még nem is tudtam. (A Csíky-monográfia egy évvel később jelent meg.) Hanem inkább annak, hogy egy olyan Mester társaságában lehetek, akinek a zenéje évekkorábban mélyen megérintett. A zeneszerző nevét persze a 70-es évek közepe óta ismertem már. Később *A hegy* szimfonikus költeményét hallottam is a rádióban, amely igen erőteljes hatást gyakorolt rám. De az első tudatos élmény, amely óta Csíky Boldizsárt nem csak a magyar, hanem az egyetemes zenetörténet egyik legjelentősebb alkotójának érzem, az a Hölderlin-dalok 1981-es előadása volt a Magyar Rádióban. Pásztory Júlia énekelte ezt a három részből álló - mindössze néhány perces - német nyelvű dalciklust, melyet vonószekerek és csembaló kísért. Sokat elárulnak a címek annak a is, aki nem ismeri e dalokat: *Könyörgés, Az élet fele, Öröme a világ*. Az a tény pedig, hogy a dalok ajánlása Elisabeth Schwarzkopfnak szól, talán annak a számára is jelenthet valamit, aki nem hallotta még ezt a kompozíciót. Sajnos, a művész nem adta elő a dalokat, mivel ekkor már visszavonult az énekléstől. Ám lelki füleimmel hallom, ahogyan az ő hangján szólaltak volna meg a Hölderlin-dalok. S akkor a zeneszerzőre talán még jobban felfigyelt volna a világ. Persze így sem panaszkodhat, hiszen műveit több mint tíz országban játszották-játsszák, s a monográfia megjelenése óta valószínűleg az országok száma növekedett. S bár Csíky Boldizsár magyar zeneszerzőként a Román Zeneszerző Szövetség tagja, Romániában jelentek meg kottái, lemezei, szívesen látnék egy magyarországi CD-ét, melyen művei hallhatók.

Hogyan lehetne megéreztetni az olvasóval Csíky zenéjének lényegét? A zenéről lehet persze beszélni szóvirágokkal, hasonlatokkal, de az élményt, amit a művek meghallgatása okoz, lehetetlen visszaadni szavakkal.

A *hegy* című, 1979-ben írt szimfonikus költeménye például, amely – s ez nem szójáték - valóban az egyik csúcsa a zeneszerző alkotói pályájának, alig több mint 8 perc. Ám ez alatt bejárjuk vele az erdélyi havasokat: érezzük a hegy körvonalait a ködben, elfog bennünket a mélységiszony, elragad bennünket a csúcs vonzása, s a mű végén valóban határtalan nosztalgiát érzünk. (A tételcímek: *Körvonalak ködben, Mélységiszony, A csúcs vonzása, Nosztalgia*) Mielőtt valaki arra gondolna, hogy Csíky Boldizsár afféle romantikus programzenét ír, ki kell ábrándítsam. A zeneszerző nem illusztrál, hanem kifejez. Nem a külsőt, a természetet írja le, hanem a belső világ, a lélek hangjait szólaltatja meg. S teszi ezt magabiztos szakmai tudással, magasrendű zenekar-kezelési technikával, de mindenek előtt a legmélyebbről fakadó érzelmi telítettséggel.

Nem szeretném az olvasót terhelni az általa nem ismert zeneművek részletes elemzésével. El kell azonban mondjam, hogy az 1960-as *Szimfóniában* már érezhető a zeneszerző elhivatottsága, annak ellenére, hogy ez a mű –zeneakadémiai diplomamunkája - még egyértelműen Bartók és Sosztakovics hatása alatt íródott. (Nincs ebben semmi különös. Hiszen aki ismeri a fiatal Mendelssohn vonósszimfóniáit, az aligha gondolná: ugyanez a szerző írta a Szentivánéji álmot, a Hegedűversenyt, vagy a Hebridák-nyitányt...) A fiatal zeneszerző, ha nem is írt megkerülhetetlenül fontos zeneművet, lelkének rezdüléseit máris figyelemre méltó módon fogalmazta zenébe. A 9 évvel későbbi *Prelúdium, Fúga és Posztlúdium* már határozottan egyéni szín-, és kicsit Honegger-re emlékeztető harmóniavilágot mutat.

Megjelenik Csíky Boldizsár művészetében az erdélyi zenei hagyomány is *Régi erdélyi énekek és táncok (1973)* című - a lant színével dúszított - vonószekari kompozíciójában. (Érdekes szinkronjelenség, hogy a lengyel Zygmunt Krauze ugyanez idő tájt fordult a lengyel és más népek folklórja felé. *Szvit dalokból és táncokból* című darabja például bolgár népzenei adaptál csembalóra és vonószekarra.) *Vitézi énekek* címmel pedig két sorozatot is komponált Csíky Boldizsár Tinódi Lantos Sebestyén Cronicájának dallamaiból. Ne gondoljon persze senki afféle „archaizálásra”, amely a 20. század első felében vált divattossá. Pontosabban ennek az irányzatnak egyfajta újragondolt folytatásáról van szó. Itt érdemes elmondani, hogy Csíky a Respighi iskolájából kikerült Sigismund Todutá román zeneszerzőnek volt tanítványa. Ottorino Respighi előszeretettel fordult hazája, Olaszország zenei múltja felé, s dolgozta fel azt saját kompozícióiban. Talán nem véletlen, hogy Todutá öntudatlanul (vagy akár tudatosan is) átadta ezt a hagyományt magyar tanítványának. Csak hát „közben volt egy háború”. S itt nem a második világháborúra gondolok...

1945 után Nyugat-Európában az akkori fiatal zeneszerzők Anton Webern zenéjéből kiindulva létrehozták az ún. szeriális zenét, amely elsősorban racionális úton

jött létre. A hangokat számítgatások segítségével rakták össze, figyelmen kívül hagyva a végeredmény közönségre gyakorolt hatását. Ekkoriban kezdődött a generátorok által megvalósított elektronikus, illetve a magnetofonnal felvett zajokat manipuláló ún. konkrét zenei irányzat. Később aztán megjelent a véletlen is a zeneszerzés eszköztárában. Ezek az irányzatok és társaik uralták a nemzetközi kortárszenét és uralják bizonyos fokig még ma is, persze komoly pénzügyi körök támogatása segítségével. Ilyen körülmények között nem volt könnyű egy fiatal zeneszerző helyzete a 60-70-80-as években. Különösen akkor, ha Kelet-Európában, egy kommunista diktatúrában, más nemzetiségűként kellett élnie. Csíky Boldizsár azonban – mivel erőteljes egyéniség - önálló csapatát vágott a rémségek - politikai és esztétikai - erdejében.

„Ahol nem lehet a sok száz éves gyökerek jelenlétét megérezni /.../ ott felvetődik a kérdés, hogy a konstrukció egyáltalán a zeneművészet határai közé tartozik-e vagy már kilépett onnan” – vallja a zeneszerző. Ennek szellemében Csíky Boldizsár „a sok száz éves gyökerek”-be kapaszkodik. Művészetének egyik legfontosabb ihletője a folklór. Ám annak nem bartóki-kodályi útján – epigon módjára - halad, hanem a nemzetközi avantgarde zene tanulságait levonva és felhasználva, sajátos, egyéni módon használja fel a népzenet. „...átlényegíti a folklórt, miközben pedig megőrzi annak szellemiségét” – írja róla Németh G. István. Különösen a szép számú kórusmű az - köztük a felkavaróan szép *Szegény Szabó Erzsébet* - melyekben a népzenei hatás magasrendű módon elegyedik a zeneszerző egyéni invenciójával. De a Barcsay-kantáta és a szóló klarinét darab is arra utal, milyen gazdag, termékeny forrás lehet a népzene, a néphagyomány egy mai zeneszerző számára. Figyelemreméltó az is, hogy racionális korunkban, amikor egy alkotónak szinte előírják, hogy pontról pontra meg tudja magyarázni művét, mert ha nem, könnyen megkaphatja a „dilettáns” jelzőt, Csíky Boldizsár Bolyai matematikai képletét fordítja át zenébe szóló hegedűre írt *Passacagliájában*. Csakhogy aki nem tudja, mi a darab kiinduló pontja, az nem hall mást, mint egy jól hangzó, muzikális művet. (Ez a kompozíció akár üzenet is lehet a művészeti racionalizmus megszállottjainak.)

Csíky Boldizsár művészetében az utóbbi években a népzene mellett ihlető forrásként megjelent a régi magyar irodalom is. Balassi (Madrigál) és Zrínyi Miklós (Az idő és a hírnév) kórusaival stílusa már a letisztult, klasszicizáló hangvétel megjelenéséről tanúskodik. 70. születésnapja alkalmából azt kívánjuk a jeles zeneszerzőnek, hogy teljesítse be, koronázza meg eddigi értékes életművét további szép kompozíciókkal - sokunk örömére.

*Kroó György A magyar zeneszerzés 25 ill. 30 éve című, 1971-ben ill. 1975-ben megjelent könyvében kimentí magát a felelősség alól: nem vállalkozik a határon túli magyar zeneszerzés feltérképezésére.